Magyar Tudomány 187/11 (2026), 1630–1632
DOI: 10.1556/2065.187.2026.11.16

Szelényi Iván – Mihályi Péter
Az egyenlőtlenségek új formái

Szelényi, Iván – Mihályi, Péter
Inequalities: Origins and Consequences Understanding the Post-Communist Period, 1989–2025

Szelényi Iván halála szomorú aktualitást ad e recenziónak. A hír épp e cikk írása közben érkezett. A Mihályi Péterrel írt két válogatáskötet olvasása során folyamatos vitát folytattam magamban a két szerzővel, belehelyezkedtem abba az intenzív közös gondolkodásba, ami az egyenlőtlenség témakörét középpontba állítva a nyugati világ égető társadalmi problémáival foglalkozik. Talán kellett volna, de a kérdések aktualitása miatt nem éreztem, hogy egy hatalmas életmű lezárását olvasom. Pedig valóban szintézisről van szó – tudományos elemzések, normatív esszék és életútinterjúk sajátos egységéről. Magyarul és angolul, folyamatos összehasonlítással az Egyesült Államok és a volt szocialista országok, kiemelten Magyarország, Oroszország és Kína társadalmi és politikai fejleményei között.

A két szerző együttműködése Thomas Piketty *A tőke a 21. században* című könyvének (Budapest: Kossuth Kiadó, 2015) vitája kapcsán kezdődött, majd ezt követően több mint egy évtizeden át vizsgálták közös munkáikban az egyenlőtlenségek okait, majd az illiberalizmus térnyerését. Az angol nyelvű válogatásban 12, rangos folyóiratban és tanulmánykötetben megjelent tudományos írás kapott helyet, míg a magyar nyelvű kötetben 2 interjú és 16 esszé szerepel. A két kötet tehát nem szigorú fordítása egymásnak: hasonló témákban, de eltérő műfajban és eltérő közönség számára íródtak.

Piketty a növekvő egyenlőtlenségeket az $r > g$ összefüggéssel magyarázza, ahol r a tőke éves átlagos hozama, míg g a gazdaság növekedési üteme. Szelényi és Mihályi amellett érvelnek, hogy a tőkét valójában nagyon nehéz mérni, és Piketty érvelésében összekeveredik a tőke és vagyon, illetve a profit és járadék fogalma, ami miatt r egy statisztikai konstrukció, nem pedig valós adat. Fő állításuk, hogy a növekvő egyenlőtlenségek két tényezőre vezethetők vissza: a fennálló etnikai, faji és vallási diszkriminációra, illetve a járadékszerzés különféle formáira.

Az angol nyelvű kötetben a járadék áll az elemzés középpontjában, mely a zárt és nyitott hozzáférésű kapcsolatokból eredő jövedelem különbségeként van definiálva. A szerzők által rendkívül tágan értelmezett járadék létrejöhet állami segítséggel és anélkül, átmenetileg vagy tartósan. Járadékot termel az innovatív, szabadalmaztatott technológia, a természetes monopóliumok, a kartellek, a hatósági engedélyek követelménye csakúgy, mint a kivételes biológiai adottságok, a magas szintű képzettség, a homogámia (azonos társadalmi csoportokon belüli házasság), a jóléti juttatások, ideértve a nyugdíjakat is, illetve az állam foglyul ejtése egyaránt. Szintén járadéknak

© 2026 Akadémiai Kiadó

Brought to you by MTA Könyvtár és Információs Központ olvasók | Unauthenticated | Downloaded 11/19/26 10:40 AM UTC

tekinthető a föld és az örökség, különösen az értékes ingatlanok. Bár a szerzők hangsúlyozzák, hogy a járadék leíró jellegű fogalom, és nem minden megnyilvánulása negatív, ilyen tág értelmezése mellett nehezen látható, mi marad a piaci profit körében, ami nem tekinthető járadéknak. Például a kivételes biológiai adottságok önmagukban még nem eredményeznek magas jövedelmet: egy sikeres sportoló, művész vagy éppen tudós teljesítményében rendszerint hosszú évek munkája, fejlett intézményi háttér, valamint nem kis mértékben a szerencse is szerepet játszik.

A magyar nyelvű kötet esszéiben kiemelt üzenetként szerepel a diszkrimináció minden formájának, az illiberalizmusnak és az etnonacionalizmusnak az elutasítása. Ezek a szövegek már túllépnek a tudományos elemzés keretein. A szerzők az orosz–ukrán háború kontextusában Max Webert megidézve maguk is leírják: „Normális körülmények között az elsődleges feladat a tények feltárása, s az abból következő etikai-politikai döntési alternatívák bemutatása. Ezután a polgárok döntik el demokratikus módon, hogy melyik alternatívát választják. De most nem ilyen időket élünk" (119. o.). Az illiberalizmus terjedésének okaként a globalizáció feszültségeit nevezik meg – a tőke szabad áramlása megvalósult, ám az emberek szabad mozgása és a globális kormányzás nem. A migrációt természetes és kívánatos jelenségként, a multikulturalizmust értékként mutatják be, az ellene való fellépést a morális pánik kategóriájába sorolják. Előrejelzésük szerint „a következő két évszázadban a világ népessége át fog rendeződni. A glóbust a *homo sapiens mint olyan* lakja majd be, bőrszín, etnikum, vallás megkülönböztetése nélkül" (77. o.). Bár többször is megidézik Samuel P. Huntington munkásságát (*A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása*. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1996), a vallások és civilizációk közötti morális különbségtételt elkerülik. Azonban szintén elutasítják a Nyugat alkonya gondolatát, és Francis Fukuyamával értenek egyet abban, hogy az ideológiák közötti küzdelemben a liberális demokrácia és a piacgazdaság együttese a történelem végét jelenti (*A történelem vége és az utolsó ember*. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1992). Az esszé nyújtotta szabadság ebben a részben a leginkább vitára ingerlő, hiszen számos dilemma eldöntése értékválasztást igényel: Mi történik, és ki dönt, ha ütközik a bevándorlás, illetve a jóléti állam és demokrácia szempontja? Hol húzódik a tolerancia határa az intoleráns eszmékkel kapcsolatosan? Hogyan biztosítható a nyitott társadalmak önvédelme az ellenséges külső befolyásolási törekvésekkel szemben, legyenek azok orosz, kínai vagy iszlamista eredetűek?

A járadékok, illetve a diszkrimináció kérdései visszatérnek az illiberalizmus tárgyalása során, ami egyfajta válaszként is értelmezhető a fenti kérdésekre. A szerzők az illiberalizmust a végrehajtó hatalom korlátainak leépítéseként értelmezik. Azonban hangsúlyozzák, hogy ellentétben a despotizmussal és a diktatúrával, az illiberális rendszerekben a választásoknak van tétjük. A hatalom megszerzése és megtartása során a morális pánik keltése, az etnonacionalizmus táplálása és a járadékok osztása egyaránt eszközként működik. A járadék ebben a kontextusban válik negatívvá, azaz amikor az állam foglyul ejti a piacot és a neki alávetett elitek tagjainak átmenetileg vagy tartósan tulajdont oszt. A szerzők hangsúlyozzák, hogy a járadék nem lopás,

Brought to you by MTA Könyvtár és Információs Központ olvasók | Unauthenticated | Downloaded 11/19/26 10:40 AM UTC

és az így szerzett vagyonok visszaszerzésére nem lehet gazdaság- és társadalompolitikát építeni. Ám kötetük zárómondatában leszögezik, hogy várhatóan „az ebül szerzett jószág egy része ebül fog elveszni" (195. o.).

Mint a zárómondatból is érzékelhető, a 2015 és 2025 között született írások 2026 nyarán talán még aktuálisabbak, mint első megjelenésük idején. Bár a két szerző közös gondolkodása lezárult, a felvetett kérdések és dilemmák velünk maradnak, és a következő generációk figyelmét igénylik. Ebben a munkában az itt bemutatott két kötet megkerülhetetlen hivatkozási pont.

*

Szelényi Iván – Mihályi Péter (2026). *Az egyenlőtlenségek új formái. Magyarország az Orbán-korszakban, 2010–2025.* Budapest: Tárki, 195 o.

Szelényi, Iván – Mihályi, Péter (2026). *Inequalities: Origins and Consequences. Understanding the Post-Communist Period, 1989–2025.* Budapest: Tárki, 191 o.

Győrffy Dóra

DSc, közgazdász, egyetemi tanár
Budapesti Corvinus Egyetem Közgazdasági Intézet, Budapest

Brought to you by MTA Könyvtár és Információs Központ olvasók | Unauthenticated | Downloaded 11/19/26 10:40 AM UTC